

HET GEBRUIK VAN DIERLIJKE TEER ALS REPELLENT TEGEN WILDSCHADE

Bone tar oil as a repellent for game

J. A. EYGENRAAM

INSTITUUT VOOR TOEGEPAST
BIOLOGISCH ONDERZOEK IN DE NATUUR
ARNHEM, KEMPERBERGERWEG 11

MEDEDELING NR. 35/1957

OVERDRUK UIT HET LANDBOUWKUNDIG TIJDSCHRIFT
69ste JAARGANG No. 10 OKTOBER 1957

Het gebruik van dierlijke teer als repellent tegen wildschade¹

Bone tar oil as a repellent for game

Summary see p. 816

VOORLOPIGE MEDEDELING

J. A. EYGENRAAM

Instituut voor toegepast biologisch onderzoek in de natuur

Er is soms een belangenstrijd tussen de gebruikers van cultuurgrond en degenen, die het behoud van een goede wildstand voorstaan. Wildschade aan gewassen van het bouwland, aan tuinbouwgewassen en aan bossen kan plaatselijk zeer groot zijn. Zou het mogelijk zijn een eenvoudig en niet kostbaar afweermiddel tegen wild te gebruiken, dan zouden daarmee de belangen van de landbouw en de bosbouw als die van een goede wildstand gediend zijn.

*Reeds lang heeft men naar een dergelijk middel gezocht. Door het ITBON genomen proeven met dierlijke teer (*Oleum animale foetidum*) hebben tot voorlopige resultaten geleid, die hoopvol zijn. Deze publikatie dient echter nog te worden beschouwd als een voorlopige mededeling, omdat een aantal punten nog opgehelderd dienen te worden.*

RED.

1 INLEIDING

Een redelijke exploitatie van de grond schijnt vaak moeilijk verenigbaar met de aanwezigheid van een behoorlijke wildstand. Het conflict tussen deze twee belangen dateert reeds uit het einde van de vorige eeuw.

Daar men het wild gaarne wilde behouden, is sedertdien zowel door chemici als door jachtpractici gezocht naar middelen, die de wildschade tot een minimum zouden kunnen beperken. Vele middelen, zowel mechanische als chemische zijn beproefd, maar aan de meeste blijken bezwaren te zijn verbonden.

In verband hiermee heeft de Afdeling Wild- en Vogelschade en Jacht van het Ministerie van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening en later het Jachtfonds aan het ITBON de opdracht verstrekt te zoeken naar wildafweermiddelen, die het mogelijk zouden maken schade te bestrijden met handhaving van een redelijke wildstand.

Aan de te ontwikkelen afweermiddelen moeten een aantal eisen worden gesteld, die een sterke beperking in de keuze van de grondstoffen inhouden. Deze zijn :

- 1 De middelen moeten onschadelijk zijn voor de te beschermen gewassen.
- 2 Ze mogen geen schadelijke invloed uitoefenen op de bodem.
- 3 Het betrokken dier mag er niet door worden gedood of ook maar tijdelijk worden belemmerd in zijn bewegingen. Het moet steeds aan zijn natuurlijke vijanden kunnen ontkomen.

¹ Ter publikatie ontvangen 18 sept. 1957.

EEN VELD, AFGES. BEKIMD DOOR MIDDEL VAN NIET DIERLIJKE TEER GEMIMPREGNEERD TOUW. Het touw is gemarkeerd met lappen op onderlinge afstand van 10 m. De lappen zijn met dierlijke teer bespat.

- 4 De middelen mogen niet schadelijk zijn voor andere beschermde zoogdieren en voor vogels.
- 5 De middelen mogen de mens geen schade berokkenen.
- 6 De toepassing moet economisch verantwoord zijn.

Het onderzoek werd in 1955 door DR. F. A. STEENSMA ter hand genomen, die begon met een uitgebreide literatuurstudie.

Na vervolgens in het laboratorium een groot aantal stoffen op hun afweerwerking te hebben onderzocht, besloot hij met enige ervan veldproeven te nemen.

Eén van deze stoffen, nl. dierlijke teer, gaf op een aantal proefvelden zeer gunstige resultaten. Het gevolg hiervan was, dat jachttopzichters, bosbouwers, tuinders en landbouwers hun gewassen met dierlijke teer, toegepast volgens de door hem ontwikkelde methode, gingen beschermen.

Nadat berichten hierover in de pers hadden gecirculeerd, pasten velen in alle delen van het land het middel toe, soms met gunstig, dan weer met ongunstig resultaat. Dit laatste was stellig voor een deel te wijten aan een onjuiste toepassing.

Voor al om deze reden gaan wij reeds thans over tot het publiceren van de ontwikkelde methode en van onze resultaten, ook al zijn deze nog niet zodanig, dat het onderzoek kan worden afgesloten.

Zij, die het middel toepassen toch dienen te weten wat ervan mag worden verwacht, hoe het kan worden toegepast en aan welke beperkingen het gebruik is gebonden.

DR. STEENSMA is plotseling overleden, zodat hij deze mededeling niet meer gereed heeft kunnen maken. Zijn gegevens zijn in deze publikatie verwerkt.

Hoewel ook met andere stoffen positieve resultaten zijn verkregen, handelt deze mededeling dus uitsluitend over onze ervaringen met het beschermen van gewassen tegen wildschade door middel van dierlijke teer (*Oleum animale foetidum*), een handelsprodukt, dat ontstaat bij de bereiding van beenzwart. Het produkt heeft voor mensen een weerzinwekkende lucht.

In verband met haar fytotoxische eigenschappen kon dierlijke teer niet zonder meer in contact worden gebracht met planten en bomen. In plaats van

de stof om deze reden van verder onderzoek uit te sluiten, werd naar wegen gezocht om deze ongewenste werking uit te schakelen.

Het afzetten van een veld door middel van touw, geïmpregneerd met deze vloeistof, leek ons een eenvoudige methode om het wild te weren zonder enig bezwaar voor de gewassen. Met deze methode zijn de hieronder besproken proeven genomen.

Nadat in onze proeftuin was gebleken, dat van dierlijke teer een afweerwerking mocht worden verwacht tegen Konijnen, Hazen, Herten en Reeën, werd in de zomer van 1956 begonnen met het afzetten van terreinen, waar de gewassen hadden te lijden van hazenschade, die naar onze mening door een zeer tijdelijke bescherming zou kunnen worden gekeerd. Binnen enkele weken zouden de desbetreffende gewassen n.l. zover zijn ontwikkeld, dat ze hun aantrekkelijkheid voor het wild zouden hebben verloren. Bij de inspecties bleek, dat in deze periode zich geen Haas binnen de afzetting had gewaagd. Dit resultaat leidde tot het nemen van proeven op een meer uitgebreide schaal.

Een normale proefopzet, waarbij vlak bij elkaar gelegen beschermde en niet beschermde velden worden vergeleken, was niet mogelijk. Hiervoor waren de gewassen te kostbaar, hetgeen betekende, dat de belanghebbenden over het algemeen er niet toe konden worden gebracht een gedeelte van het veld onbeschermd te laten. Verder was de verspreiding van het wild dikwijls te wisselend, terwijl ook de afstand, waarover de afweerstof haar invloed deed gelden, te groot was.

Wij gingen er daarom toe over om terreinen, waar veel wildschade werd aangericht, in hun geheel te beschermen. Waar mogelijk werden deze vergeleken met andere terreinen op enige afstand gelegen, waar bij dezelfde gewassen een zelfde beschadiging werd waargenomen. Overigens werd aan de sporen nagegaan hoe het wild op de aanwezigheid van de afweerstof reageerde. Op de bijzonderheden wordt in de loop van dit artikel nader ingegaan.

2 MATERIAAL EN METHODE

Voor het aanbrengen van een „geurgordijn” rondom een bedreigd perceel werden dierlijke teer, ijzeren pennen of houten paaltjes en touw gebruikt.

Dierlijke teer In ons land is de enige fabrikante van dierlijke teer de Chemische fabriek Wed. P. Smits & Zoon N.V., Postbus 107, te Utrecht, die het produkt levert in bussen met een inhoud van 5 kg en meer.

Pennen De pennen lieten wij maken uit 4 mm dik lasdraad, dat verkrijgbaar is in lengten van 1 m. Aan het einde werd, door het ijzer anderhalve slag om te buigen, een oog gemaakt om het touw op te houden. Door de slagen niet tegen elkaar te leggen, kon het touw van bovenaf worden ingebracht, wat vlugger werkte, dan indien het touw door het oog moest worden gestoken.

In geval van reeënschade gebruikten wij naast pennen van 4 mm ook enkele van 6 mm dikte. Deze stevige pennen werden o.m. op de hoekpunten geplaatst. Wanneer hazen- of konijnenschade moest worden bestreden, dan werden de staven doorgesneden, zodat uit één lengte 2 pennen konden worden gemaakt.

In plaats van uit lasdraad kunnen de pennen ook worden gemaakt uit gegalvaniseerd ijzerdraad van dezelfde dikten.

Om Herten te weren namen wij stokken of paaltjes van 1,50 m lengte. Voor de andere wildsoorten kan men in plaats van ijzeren pennen ook stevige stokken of paaltjes gebruiken van geschikte lengte.

Touw In de proeven heeft het best voldaan 3-draads bindgaren Kordel S, een hennep-touw, dat veel vloeistof kan opnemen en dus lange tijd geur kan afgeven. Met sisaltouw, dat in aanschaf voordeliger is, wordt nog geëxperimenteerd.

Alvorens de kluwens in de dierlijke teer te leggen, maakten wij het einde los om het later gemakkelijk te kunnen afrollen. Wanneer het touw er 12–24 uur in heeft gelegen, is het tot in de kern doordrenkt. Wij lieten het even uitlekken en vervoerden de kluwens b.v. in een geschikte bus naar het veld.

De pennen, paaltjes of stokken werden rondom het veld in de grond gestoken op onderlinge afstanden van 10–20 m, te dicht bij elkaar naarmate het terrein meer golfde; de ogen van de pennen, resp. de plaats voor de krammen op de paaltjes, bleven 15 cm boven de grond indien wij met Konijnen te doen hadden, 20 cm voor Hazen, 65 cm voor Reeën en 120 cm voor Edelherten.

De kluwen werd afgerold en het touw door de ogen van de pennen geleid of met een kram aan de zijkant van de paaltjes bevestigd. Een tweede kluwen kon aan de eerste worden geknoopt en was deze afgerold, dan werd aan de beide einden van het touw een zwaar voorwerp gebonden (b.v. een baksteen), dat vrij moest hangen. Op deze wijze werd bereikt, dat het touw bij rekken strak werd gehouden of gemakkelijk weer kon worden gespannen.

Indien het veld was omgeven door heggen, sloten, lage afrasteringen of iets dergelijks, dan moesten wij de touwafzetting zo plaatsen, dat de dieren die bovenwinds aankwamen en over de hindernis zouden kunnen springen nog voor ze de lucht van de dierlijke teer zouden hebben waargenomen, niet tevens het touw konden passeren.

Zo mogelijk werd het touw vóór de heg of de sloot gespannen. Was dit niet mogelijk, dan werd achter de hindernis voldoende ruimte (b.v. 2 m) gelaten.

Een gaasafrastering van onvoldoende hoogte konden wij effectief maken door het geïmpregneerde touw 20 cm boven de bovenste draad te spannen. Bij onze proeven is nl. gebleken, dat indien het touw is opgenomen in een bestaande afrastering of een andere hindernis, de kans op mislukking groot is.

Voor Herten en Reeën is het soms noodzakelijk gebleken het touw te markeren met lappen op onderlinge afstanden van 10 m, welke lappen met dierlijke teer worden bespat.

Voor het behandelen van het touw is het gebruik van gummi handschoenen zeer aan te bevelen. De handen en de handschoenen kunnen met Xyloleum worden gereinigd.

Vlekken van dierlijke teer uit kledingstukken kunnen vrijwel niet worden verwijderd.

De kosten Dierlijke teer kost f 3 per kg; touw van de aangegeven soort f 1,95 per kluwen van ruim 60 m. Een smid kan de pennen, voorzien van een oog, leveren voor f 0,08 per stuk wanneer het korte betreft; voor f 0,13 de lange van 4 mm dikte en voor f 0,23 de lange pennen van 6 mm dikte. Het impregneren van 5 kluwens touw vraagt ongeveer 1 kg dierlijke teer. Buiten de arbeid kwam het afzetten op deze manier ons op f 5,05 per 100 m bij het gebruik van korte pennen en op f 5,75 per 100 m bij het gebruik van lange pennen. Doordat de pennen en het touw meermalen konden worden gebruikt, waren de kosten in werkelijkheid lager. Ook bij het gebruik van houten pennen kwamen wij wat de materiaalkosten betreft voordeliger uit. In arbeid is hout echter duurder.

3 PROEFVELDEN EN RESULTATEN

Tussen 15 augustus 1956 en 20 augustus 1957 werd een groot aantal proeven genomen. Jonge bossen, land- en tuinbouwgewassen, jonge boomgaarden en siergewassen werden beschermd tegen wildschade. Herten, Hazen, Konijnen en Reeën traden afzonderlijk of in combinatie als beschadigers op. De afzetting van de proefterreinen vond plaats door middel van met dierlijke teer geïmpregneerd touw, in sommige gevallen geaccentueerd met lappen³.

De resultaten zijn in een tabel samengevat (tabel 1). Indien de afzetting

³ De resultaten van de afzonderlijke proeven zijn op aanvraag te verkrijgen bij het ITBON, Kemperbergerweg 11, Arnhem.

Tabel 1 Samenvatting van de resultaten met dierlijke teer als afweermiddel tegen wild.

Proef- veld <i>Exp. area</i>	Haas <i>Hare</i>	Proef- veld <i>Exp. area</i>	Ree <i>Roë deer</i>	Proef- veld <i>Exp. area</i>	Edelhert <i>Red deer</i>	Proef- veld <i>Exp. area</i>	Konijn <i>Rabbit</i>
1	+	4	+	5	+	9	+
2	+	5	+	6	+	10	-
3	+	6	+	7	+	11	-
5	+	8	+	8	+	12	+
6	+	16	+	27	+	19a	+
13	+	17	+	38	+	19b	+
14	+	18	+	39	+	28	+
15	+	20	+	40	+	29	+
21	+	27	+	42	+	32	-
22	+	30	- ¹	44	+	34	+
23	+	31	+	45	+	35	-
24	+	33	+	60	-	41	+
25	+	35	+			51	-
26	+	36	- ²				
27	+	37	- ²				
41	+	43	- ²				
50	+	44	+				
52	+	45	+				
53	+	48	+				
54	+	49	+				
55	+						
56	+						
57	+						
58	+						
59	+						
	100 %		80 %		92 %		62,5 %

¹ Tamme Reebok. *Tame Roëbuck.*

² Alleen veegschade. *Rubbing damage only.*

+ = No damage within one month after putting the impregnated string round the field.

- = Less favourable results than +.

de gewassen langer dan een maand bescherming heeft gegeven wordt het resultaat gunstig geacht (+); wanneer de methode korter dan een maand of in het geheel niet heeft gewerkt, dan wordt het niet gunstig genoemd (-).

Het is duidelijk, dat de methode effectief is gebleken bij de bestrijding van schade door Hazen en Edelherten, bevredigende resultaten heeft opgeleverd in gevallen van reeënschade en dat bij bestrijding van konijnenschade het aantal mislukkingen vrij groot is geweest. Opvallend was, dat in vele gevallen het wild de proefpercelen wel betrad, echter zonder schade aan te richten. Dezelfde ervaring deden anderen op, die buiten ons medeweten getracht hadden hun gewassen met dierlijke teer te beschermen.

Het is de bedoeling door deze voorlopige publikatie aan de praktijk de gegevens te verstrekken, waarop wordt gewacht.

Opgemerkt moet worden, dat het onderzoek hiermee niet kan worden afgesloten. Daarvoor zijn er nog teveel vragen opengebleven. Zo zijn ons b.v. enige mislukkingen ter ore gekomen op terreinen waarover wij geen controle hadden, zodat wij ons geen oordeel kunnen vormen omtrent de oorzaak van deze mislukkingen. Bovendien is het ons niet duidelijk geworden waarom in

onze eigen proeven — b.v. bij Konijnen — soms een volledig succes werd geboekt en elders het wild niet uit de proefvelden kon worden gehouden.

Het moet voor de landbouw van eminent belang worden geacht, dat kan worden aangegeven onder welke omstandigheden het desbetreffende afweermiddel al dan niet zal werken, omdat het dan met destemeer succes kan worden toegepast.

Zou onze kennis op dit punt onvolledig blijven, dan bestaat altijd de kans, dat de practici wantrouwig staan tegenover de toepassing van dit dikwijls uitstekend werkende middel, ook in die gevallen, waar de kans op succes zeer groot is.

SUMMARY: BONE TAR OIL AS A REPELLENT FOR GAME

A preliminary report is given about an investigation regarding the protection of agricultural, horticultural and forest crops from damage by hares, red deer, roe deer and rabbits.

Such protection could be obtained by putting a 1/8" string impregnated with bone tar oil (*Oleum animale foetidum*) round the field concerned. The most effective height varied with the size of the game species: 15–20 cm for rabbits and hares, 70 cm for roe deer and 120 cm for red deer. The results of observations are summarised in table 1. Cases in which no damage occurred within one month are marked with the symbol +; less favourable results with —. The method proved to be more effective against hare and red deer than against roe deer and rabbits.

The costs amounted to about D fl. 5.— per 100 m for the first application. The material could be used more than once. Protection lasted for at least one to two months. The investigations are being continued in order to obtain more precise information on the factors which cause the animals to stay away from the protected fields.

ZUSAMMENFASSUNG: VERHÜTUNG VON WILDSCHÄDEN MITTELS TIERÖL

Eine vorläufige Mitteilung über eine Methode zur Verhütung von Wildschäden an Land- und Forstwirtschaft wird bekannt gegeben. Schutz während 1–2 Monate konnte dadurch erzielt werden, dass Felder mit einem mit Tieröl (*Oleum animale foetidum*) impregnierten Bindfaden von 0,5 cm im Durchmesser umspannt wurden.

Der Bindfaden wurden auf Nasehöhe angebracht, also für Rotwild auf 120 cm. für Hasen und Kaninchen auf 70 cm, für Rehwild auf 20 cm über dem Boden.

Die Ergebnisse sind in Tabelle 1 zusammengefasst. Das Zeichen + heisst, dass innerhalb eines Monats keine Beschädigung auftrat; — bezeichnet, dass der Schutz weniger als einen Monat dauerte. Die Methode hat sich also am besten für Rotwild und Hasen bewährt.

Die Materialkosten betragen etwa H. Fl. 5,— pro 100 m für die erste Anwendung. Weil das Material mehrmals gebraucht werden kann, ist es tatsächlich billiger.

Die Untersuchungen werden fortgesetzt, weil noch mehrere Fragen zu lösen sind.

BIJLAGE

RESULTATEN VAN DE AFZONDERLIJKE PROEVEN

- 1 Kootwijk Hazenschade aan winterwortelen, opp. 25 a. Afzetting aangebracht op 15-8-1956. Laatste controle op 24-9-1956. Resultaat: Geen hazenspoor meer na 15-8. Opmerking: Begin oktober begonnen de Hazen opnieuw aan de wortels te eten. Het touw was gereked en hier en daar onder het zand geraakt. De boer trok het touw strak en kon vaststellen, dat de Hazen het veld daarna weer vermeden.
- 2 Kootwijk Hazenschade aan haver, opp. 1 ha. Afzetting aangebracht op 15-8-1956. Laatste controle op 31-8-1956. Resultaat: Geen nieuwe schade na 15-8. Opmerking: Uit de sporen viel op te maken, dat de Hazen op enige afstand van de afzetting waren omgekeerd. Begin september werd de haver gemaaid.
- 3 Poortvliet Hazenschade aan gladiolen, opp. 5 a. Afzetting aangebracht op 20-8-1956. Laatste controle eind september 1956. Resultaat: Geen nieuwe schade na 20-8. Opmerking: Na enige weken werd ook aan niet-beschermde gladiolen van gelijke ontwikkeling geen schade meer toegebracht.
- 4 Emst Reeënschade aan jonge eiken, opp. \pm 50 a. Afzetting aangebracht op 17-9-1956. Laatste controle op 10-4-1957. Resultaat: Geen nieuwe schade na 17-9-1956. Opmerking: De sporen wezen uit, dat het reewild reeds enige tijd voor 10-4 binnen de afzetting kwam zonder echter schade aan te richten, wat op naburige onbeschermde aanplantingen wel het geval was.
- 5 Emst Hertenschade aan jong loofhout en larix, opp. 25 a. Afzetting aangebracht op 28-11-1956. Laatste controle op 10-4-1957. Resultaat: Geen grofwildschade. Opmerking: Binnen de afzetting stonden verse sporen van Reeën, Hazen en Wilde zwijnen. Op enige afstand van de afzetting echter veel meer. Dezelfde houtsoorten werden daar wel beschadigd.
- 6 Emst Hertenschade aan jong loofhout en larix, opp. 35 a. Afzetting aangebracht op 28-11-1956. Laatste controle op 10-4-1957. Resultaat: Lichte hazenschade begon enige weken voor de laatste controle. Opmerking: Binnen de afzetting sporen van Hazen en Reewild.
- 7 Hoenderlo Hertenschade aan rogge, opp. \pm 2 ha. Afzetting aangebracht op 10-10-1956 aan één zijde. Laatste controle op 12-7-1957. Resultaat: Geen schade en geen sporen na 10-10. Opmerking: Kort na afzetting werd het terrein verontrust, waardoor Hertzen mogelijk werden verdreven.
- 8 Beekbergen Hertenschade aan rogge, opp. 1 ha. Afzetting van de helft van het veld op 10-10-1956, het gehele veld op 13-2-1957. Laatste controle op 12-7-1957. Resultaat: Aanvankelijk werden op het terrein nog reewildsporen gevonden. Van 13-2 tot 27-3 geen sporen gevonden. Daarna kwamen de Reeën weer op het veld. Touw met kwast aangestroken. Geen schade. Opmerking: Begrazing van graanvelden in de winter veroorzaakt geen merkbare schade.
- 9 Zundert Konijnschade aan jonge eiken, opp. 36 a. Afzetting aangebracht op 30-11-1956. Laatste controle op 5-4-1957. Resultaat: Geen schade meer na 30-11. Opmerking: Enkele dagen voor 5-4-1957 kwamen de Konijnen voor het eerst door de afzetting.
- 10 Zundert Konijnschade aan jonge grove den, opp. ca. 50 a. Afzetting aangebracht op 30-11-1956. Laatste controle op 5-4-1957. Resultaat schade door Korhoenders en Konijnen. Opmerking: Reeds na enkele dagen kwamen de Konijnen door de afzetting; 6000 dennen werden ingeboet. In het voorjaar werd opnieuw schade vastgesteld.
- 11 Zundert Konijnschade aan jonge laanbomen (beuk en Douglasspar). Afzetting aangebracht op 30-11-1956. Laatste controle op 5-4-1957. Resultaat: De schade is onverminderd voortgegaan. Opmerking: De situatie liet geen gesloten afzetting toe, zodat de dieren, zonder de draad te passeren, de bomen konden bereiken. Mogelijk is de mislukking daaraan te wijten.

- 12 Nijmegen Konijnenschade aan boerenkool, opp. tuin 9 a. Afzetting aangebracht op 9-10-1956. Bij controle op 8-12-1956 nog geen schade. Opmerking: Spoedig na deze datum passeren de Konijnen de afzetting in toenemende mate. Op 17-5-1957 werd het touw door een vers geïmpregneerd vervangen. Dit had geen effect. Resultaat: De afzetting gaf bescherming gedurende 60 dagen.
- 13 Ellewoutsdijk Hazenschade aan jonge boomgaard, opp. 0,75 ha. Afzetting aangebracht op 20-12-1956. Laatste controle op 4-3-1957. Resultaat: Geen schade na 20-12-1956. Opmerking: In andere boomgaarden in de omgeving trad hazenschade op.
- 14 Oudelande Hazenschade aan jonge boomgaard, opp. 15 a. Afzetting aangebracht op 20-12-1956. Laatste controle op 4-3-1957. Resultaat: Geen schade na 20-12. Opmerking: In soortgelijke objecten in de nabijheid kwam hazenschade voor.
- 15 Oudelande Hazenschade aan jonge boomgaard, opp. 15 a. Afzetting aangebracht op 20-12-1956. Laatste controle op 4-3-1957. Resultaat: Geen schade na 20-12. Opmerking: Dit proefveld lag op korte afstand van N. 14.
- 16 Gendringen Reeënschade aan jonge boomgaard, opp. 1 ha. Afzetting aangebracht op 29-1-1957. Controle op 11-3-1957. Resultaat: Geen recwilschade binnen de afzetting. Opmerking: Spoedig na 11-3 werd de afzetting door de belanghebbende weggenomen in verband met uit te voeren werkzaamheden. Op 18-6 opnieuw geplaatst, daar reewild hier ook in de zomer schade doet. Laatste controle op 26-7-1957. Resultaat: Geen schade.
- 17 Oudemirdum Reeënschade aan bietenkuil. Afzetting aangebracht op 28-2-1957. Laatste controle op ?? door de belanghebbende. Resultaat: Tot het ledigen van de kuil geen schade meer.
- 18 Gieten Reeënschade aan jonge populieren, opp. 1,5 ha. Afzetting aangebracht op 10-9-1956. Laatste controle op 31-10-1956. Resultaat: Geen nieuwe schade. Opmerking: mogelijk zou ook zonder afzetting geen schade meer zijn toegebracht, omdat het blad te oud werd.
- 19 Walcheren a. Konijnenschade aan naald- en loofhoutplantages, opp. 1 ha. Afzetting aangebracht op 8-2-1957. Laatste controle op 15-4-1957. Resultaat: Geen schade.
b. Konijnenschade aan naald- en loofhoutplantages, opp. 1,5 ha. Afzetting aangebracht op 8-2-1957. Laatste controle op 15-4-1957. Resultaat: Geen schade.
- 20 Balk Reeënschade aan jonge boomgaard, opp. 3,75 ha. Afzetting langs 3 zijden aangebracht op 16-2-1957. Vierde zijde loopt langs een kanaal. Bij controle op 7-3-1957 blijken de Reeën via het kanaal binnen te komen. Ook deze zijde afgezet. Laatste controle: 3-7-1957. Afzetting vervallen: draad lag op de grond. Reeën in boomgaard geweest. Resultaat: Geen schade van betekenis. Opmerking: Op 3-7-1957 afzetting weggenomen, omdat eigenaar deze niet onderhield.
- 21-26 Rockanje Hazenschade aan moestuin en boomkwekerijen, opp. max. 10 a. Afzetting aangebracht op 15-3-1957 om 6 verspreid liggende percelen. Controle op 25-4-1957. 5 van de 6 proefvelden zijn vrij van schade. De afzetting om het 6de wordt vanaf de eerste dag genegeerd. De mislukking was te wijten aan een technische fout. Het touw stond in de slootwal, zodat de Hazen met de sloot tegelijk het touw passeerden. Op 1 mei werd het touw op 1 m van de slootkant geplaatst. Laatste controle op 28-5-1957. Er komen geen Hazen meer door. Resultaat: Geen schade meer resp. na 15-3 en 1-5-1957.
- 27 De Ginkel, Ede Hertenschade aan rogge, opp. 6 ha. In mindere mate ook reeën-, hazen- en konijnenschade. Afzetting aangebracht op 19-3-1957. Laatste controle op 15-6-1957. Resultaat: Geen schade van betekenis. Opmerking: Tussen 19-3 en 29-4-1957 zijn enkele aanvullende maatregelen noodzakelijk gebleken, doordat enige Herten de afzetting passeerden. Op 26-3 werden de meeste wissels en op 13-4-1957 ook de laatste afgezet met geïmpregneerd touw, waaraan lappen eveneens gedrenkt in dierlijke teer. Op 29-4 werd het oorspronkelijke touw ververst. De schade bedraagt f 1,- à f 2,- tegen f 2000,- in het vorige jaar. In verband met werkzaamheden werd het touw kort voor het maaien van de rogge verwijderd. Na enige dagen stond een troep van 7 Herten in de rogge.

- 28 Nijmegen Konijnschade aan siertuin, opp. minder dan 1 a. Touwafzetting aangebracht op 19-3-1957. Laatste controle op 29-5-1957. De Konijnen beginnen het touw, dat geen lucht meer afgeeft, te negeren. Het touw wordt vervangen door een vers geïmpregneerd. Resultaat: De eerste schadevrije periode duurde \pm 10 weken. Het tweede loopt van 30-5 tot heden (17-7).
- 29 Nijmegen Als voren. Afzetting aangebracht op 26-3-1957. Controle op 30-5. De Konijnen beginnen het touw, dat door rekken plaatselijk op de grond en onder het zand is geraakt, te negeren. Het wordt opnieuw gespannen. Resultaat: Geen schade voor 30-5. Evenmin vanaf 30-5 tot heden (17-7).
- 30 Maarn Reeënschade aan rozenperken. Afzetting aangebracht op 4-4-1957. Laatste controle op 14-6-1957. Resultaat: Aanzienlijke schade gedurende de laatste weken. Opmerking: Het betreft hier één Reebok, die zeer tam is. Desondanks heeft hij de perken 4 weken vermeden.
- 31 Maarn Reeënschade aan groententuin, opp. 40 a. Afzetting aangebracht op 4-4-1957 op de 1 m hoge afrastering. Laatste controle op 18-7-1957. Resultaat: Tot begin juni geen Reeën binnen afzetting, daarna lichte schade.
- 32 Schaarsbergen Konijnschade aan jonge dennen-aanplant, opp. \pm 0,5 ha. Afzetting aangebracht op 29-4-1957. Laatste controle op 28-6-1957. Resultaat: De beschadigingen duren onverminderd voort.
- 33 Houten Reeënschade aan jonge boomgaard, opp. 70 a. Afzetting aangebracht op 10-4-1957. Laatste controle op 8-7-1957. Resultaat: Geen Reeën binnen afzetting geweest. Opmerking: Het betreft hier zomerschade, die vorig jaar pas in juni begon.
- 34 Ede Konijnschade aan jonge sparrenaanplant, opp. 0,65 ha. Afzetting aangebracht op 11-4-1957. Laatste controle op 21-6-1957. Resultaat: Kort na de afzetting zijn nog enkele boompjes vernield. Opmerking: Tot aan de dag van afzetting werden per etmaal ca. 50 boompjes vernield. Er huisde een Konijn op het afgezette stuk. Dit is na enkele dagen verdwenen.
- 35 Doornspijk Konijnen- en reeënschade aan aspergekwekerij, opp. 6 ha. Afzetting aangebracht op 15-4-1957 op 60 cm hoogte. Controle op 29-5-1957. Resultaat: Geen schade door Reeën na 15-4. Beginnende schade door Konijnen. Opmerking: Touw opnieuw gespannen op hoogte voor Konijnen; ingesmeerd met dierlijke teer door middel van een kwast op 29-5. Laatste controle op 5-7-1957. Schade door Konijnen.
- 36, 37 Wageningen Reeënschade aan boomkwekerijen, opp. 1,5-2 ha. Afzetting aangebracht op 16-4-1957, langs bovendraad van 1 m hoog gaasraster. Laatste controle op 24-6-1957. Resultaat: Proefveld 36 is reeënvrij; op proefveld 37 zijn 3 bomen geveegd tussen 16-4 en 30-4. Opmerking: Na 30-4 is het touw 20 cm hoger aangebracht en voorzien van lappen. Door wekelijks afspeuren van het terrein kon worden vastgesteld, dat nu en dan Reeën de kwekerij waren binnengekomen na 30-4. Op 7-6 zijn nieuwe lappen gehangen op de plaatsen waar deze waren weggehaald (door baldadige jongens). In juli werd opnieuw veegschade vastgesteld.
- 38-40 Arnhem Hertenschade aan rogge (38 en 39) en rogge en haver (40), opp. resp. 1 ha, 2 ha, 5 ha. Afzetting aangebracht op 16-4-1957, met over de toegangswegen (wissels) extra touwen en lappen. Controle op 21-6-1957. Resultaat: Proefvelden 38 en 39 zijn door de Herten vermeden sinds 16-4. Proefveld 40 eveneens tot 20-6. Begin van hertenschade aan de haver. Opmerking: Op 22-6-1957 met kwast dierlijke teer aan het touw gestreken. Laatste controle op 26-7-1957: Koren is gemaaid. Dit jaar praktisch geen schade.
- 41 Helenaveen Hazen- en konijnschade aan kool, bonen, rozen, opp. 0,5 ha. Afzetting aangebracht op 18-4-1957 in samenwerking met de Plantenziektenkundige Dienst. Laatste controle op 10-7-1957. Opmerking: Eerste 6 weken geen Hazen of Konijnen geweest, daarna touw verwaarloosd, zodat het weinig lucht afgaf.
- 42 Asselt Herten. Proefvelden, waarin geen schade mag optreden, opp. ruim 2 ha. Afzetting aangebracht op 8-5-1957. Laatste controle op 5-7-1957. Resultaat: Geen schade. Opmerking: Geen Hert geweest noch vóór, noch na de afzetting.

- 43 Diepenveen Reeënschade aan bosaanplanting, opp. 1 ha. Afzetting aangebracht op 24-4-1957. Laatste controle op 21-5-1957. Resultaat: Reeën passeren de afzetting. Nieuwe veegschade.
- 44, 45 Tongeren Hertten- en reeënschade aan rogge, opp. resp. 2 ha en 60 a. Afzetting aangebracht op 25-4-1957. Laatste controle op 5-7-1957. Resultaat: Geen schade.
- 46 Drie Hertenschade aan rogge, opp. 5 ha. Afzetting aangebracht op 25-4-1957. Laatste controle op 10-7-1957. Resultaat: Geen schade aan rogge; schade aan aard-appels. Opmerking: Bij ieder bezoek bleek het touw weggehaald. Op die plaats kwamen er Hertten door. Daarom uitgeschakeld als proefveld.
- 47 Bergen op Zoom Hazenschade aan tuinderij van 1 ha. Afzetting aangebracht op 3-5-1957. Controle op 6-6-1957. Resultaat: Geen schade. Hazen komen echter op de tuin. Opmerking: Door een fout van de belanghebbende is het touw over grote afstand onder zand en gras gewerkt en de pennen in de grond getrapt. Daarom als proefterrein afgeschreven.
- 48 Leersum Reeënschade aan siertuin, opp. 56 a. Afzetting aangebracht op 7-5-1957. Controle op 8-7-1957. Resultaat: Geen schade. Opmerking: Een enkel reeënspoor bewijst, dat er een Ree binnen de afzetting is geweest.
- 49 Haren (Gr.) Reeënschade aan frambozentuin, opp. 20 a. Afzetting aangebracht op 10-5-1957. Laatste controle op 4-7-1957. Resultaat: Geen schade. Opmerking: Een enkele maal is er een Ree op geweest.
- 50 Zwollerkerspel Hazenschade aan tuinderij, opp. 2 ha. Afzetting aangebracht op 13-5-1957, langs 2 zijden. Laatste controle op 3-7-1957. Resultaat: Geen schade van betekenis. Opmerking: De tuin was gedeeltelijk door rietmatten omgeven, waarlangs de Hazen niet konden passeren. Hij bleef hazenvrij tot enkele rietmatten werden weggenomen. Door deze opening kwamen Hazen binnen.
- 51 Nijmegen Konijnenschade aan siertuin van 1 a. Afzetting aangebracht op 15-5-1957. Laatste controle op 30-7-1957. Resultaat: De schade gaat onverminderd voort.
- 52 Hoofddorp Hazenschade aan gladiolen. Opp. 1 ha. Afzetting in samenwerking met de Plantenziektenkundige Dienst van een gedeelte van het veld op 20-5-1957. Controle op 27-5-1957. Tot op 50 m van de afzetting wordt nog steeds schade aangericht. Binnen de afzetting en 50 m daarbuiten geen schade. Het beschermde en het onbeschermde deel worden nu verwisseld. Controle op 7-6-1957. Op het vrijgegeven stuk is schade. Op het afgezette stuk niet. Nu wordt het hele terrein afgezet. Opmerking: De omwisseling van beschermde en niet beschermde delen van het veld had ten doel aan te tonen, dat het geïmpregneerde touw inderdaad effect had.
- 53 Haamstede Hazenschade aan gladiolen en irissen. Opp. 3 ha. Afzetting aangebracht op 28-5-1957. Controle op 2-7-1957. Resultaat: Eerste 2 à 3 dagen geen Haas, daarna komen Hazen er af en toe in, maar doen geen schade.
- 54 IJsselmuider Hazenschade aan slabonen, opp. 9 a. Afzetting aangebracht op 5-6-1957. Controle op 3-7-1957. Resultaat: Geen schade. Opmerking: Op 40 m afstand lag een nest jonge Hazen.
- 55 en 56 Etten Hazenschade aan slabonen. Opp. 60 a en 40 a. Afzetting aangebracht op 6-6-1957. Laatste controle op 2-7-1957. Resultaat: Geen schade. Opmerking: Op naastgelegen terrein schade tot op 6 m van het touw.
- 57 Breda Hazenschade aan slabonen, opp. 36 a. Afzetting aangebracht op 6-6-1957. Controle op 10-7-1957. Resultaat: Eerste 3 weken geen schade. Lichte schade na 3 weken, enkele m². Opmerking: Hazen zijn hier niet schuw.
- 58 en 59 Noordwijk aan Zee Hazenschade aan koolplanten. Opp. 65 a en 25 a. Afzetting aangebracht op 19-6-1957. Laatste controle op 8-7-1957. Resultaat: Geen schade aan perceel 58, touw weggenomen. Perceel 59 geen schade, wel hazenspoor.
- 60 Ede Hertenschade aan kwekerij, opp. 2 ha. Afzetting aangebracht op 11-4-1957. Laatste controle op 1-8-1957. Resultaat: Lichte schade. Opmerking: Eén Hert negeert de afzetting en komt telkens tot dichtbij de op de kwekerij staande woning. Het is kennelijk niet schuw.